

KÁLLAI ERNŐ NÉMET NYELVŰ KRITIKÁI FARKAS ISTVÁN RÓL

FARKAS ISTVÁN ÚJ KÉPEI¹

Több évnyi teljes visszavonultság után Farkas István most a Tamás Galériában mutat be válogatást új festményeiből és akvarelljeiből. Csak nemrégiben írtunk az egykori Ernst Múzeum termeiben megrendezett csoportos kiállításról, amelyen főként azoknak a fiatal művészekből álló szellemi csoportosulásnak a műveit láthattuk, akik sajátos, kifejezésteljes fiziognómiákat és szerkesztési elveket visznek a felületek és arányos képi megtestesüléseibe, és a művészetet nem leképezésnek, hanem a természet öntörvényű ellenfelének fogják fel. Örvendünk, hogy Farkas Istvánban is olyan művészt köszönhetünk, aki ehhez a jelentős csoportosuláshoz tartozik.

Bár évei számát tekintve már nem fiatal, de szellemiségében sokkal inkább az ifjakhoz, mint saját generációjához számítható. Az a mód, ahogyan a dolgok külső megjelenésében mélyebb lényegüket, rejtett lelki hátterüket idézi fel, annak semmi köze a mi modern mestereinkre általában jellemző lágy és álmodozó hangulatisághoz, vagy engedelmes és barátságos emberséghez. Farkas István képeinek olyan a szerkezete, ami térben és színben egyaránt disszonáló feszültségekkel telített. Víziói elszánt, majdnem azt lehetne mondani: támadó és veszélyes életet élnek. Majdnem mindig olyan mélyre hatol, hogy tátongó és rideg romlás tárul fel nyomában, amelyben a gonosz ellenséges erői kegyetlen végzetként lapulnak. Az azonnali, leleplező értelem, amellyel ez irtózatossá teszi a néző előtt megképződnek, a forma zabolázhatatlan, aktív képi energiáival töltöttek. A szerkezet és kifejezés eme keserű, némelykor mérgező képi élessége Farkast a fiatal művészek azon szellemi frontjához tartozóvá teszi, akikről már különböző alkalmakkor többször is írtunk.

Farkas István kép fantáziáját már régóta az ember és természet kapcsolatának démoni oldala érdekli. Újabb műveiben is megtalálható ez a titokzatos, sötét varázs. Vonzó és fenyegető, s korábbi intenzitását is megtartotta. Ugyanakkor új művei a festői előadásmód rendkívüli gazdagodásáról és kifinomodásáról tanúskodnak. Vanak részben gyönyörűen érzékeny és virágzó színösszhangzatok, amelyek tobzódnak az atmoszféra puha és tömött áramaiban, a fény selymes ragyogásában. A tér már

¹ Farkas István festőművész kiállítása 1941. március 30. – április 15. között került megrendezésre a Tamás Galériában. A kiállítás katalógusának bevezetőjét Kállai írta, ld. Farkas István művészete. *Kállai Ernő összegyűjtött írásai 6. Magyar nyelvű cikkek, tanulmányok 1938–1944.* Sajtó alá rend. Timár Árpád. Budapest, 2004. 185–186. Kállai itt közölt írásának eredeti címe: Neue Bilder von Stefan Farkas. *Pester Lloyd*, 1941. március 30. reggeli kiadás, 13.

Farkas István: *Eső*, 1931, tempera, fa, 80 x 100, lappang. Repr. *Kihűlt világ*. 2019 (kat.) 297. Repr. André Salmon: *Etienne Farkas*. Paris, 1935. 7.

nem olyan hidegen és kopáran mered ránk, mint a korábbi műveken, sokkal differenciáltabb és gazdagabban rétegzett (különösen a *Régi kép*, a *Fények és a Történet valami?* című műveken). Általában is jelentős lazulás, érzelemgazdag áramlás figyelhető meg: érettebb és erősebben festői szépség, amely a szívíg hatol és a végzetes álmok és arcok különös mámorát még mélyebbnek és csábítóbbnak láttatja.

Farkas István képi kifejezőmódja széles skálán mozog. Az *Er ist fort...* című vízió szellemárnyhoz hasonlóan tetetlenül mered a semmibe; egy másik képen a szemüveges, öreg emberszörnyeteg rémisztő, despotikus masszivitása mintha szétrobbantaná a képteret. Az egyik tájakvarell rendkívüli élessége mintha szabdalná a kép térszerkezetét, színvilágában mégis kifinomult. Egy másik lapon az alakok csupán mint elillanó, merész sejtések derengenek a színszövetből elő. De minden ábrázolás és vízió mélyéről ugyanaz az ősrzet bontakozik ki: korunk emberének baljós magánya és halálos veszélyzetettsége.

Farkas István gyűjteményes kiállítása – Tamás Galéria²

A Tamás Galériában két évvel ezelőtt került megrendezésre Farkas István festményeinek gyűjteményes kiállítása. Ezek közül néhány mű a jelenlegi tárlaton is,

ugyanazokban a termekben látható. Megint csak kiderül, mennyire fontos lehet már ismert művekkel újra találkozni. Az 1941-es kiállítás képei a közben eltelt idő alatt még mélyebbek és szebbek lettek. Ráadásul most korábban keletkezett, 1931–34 közötti festmények és az elmúlt évek munkái veszik őket körül, azaz nagyjából egy évtizedes fejlődés képeit teszik ki. Nem csak önmagukért léteznek, hanem az elmúlt és az újabb képek közötti fontos kötőanyagként világítják meg a művész által bejárt folytonos és következetes utat.

Lehetséges, hogy úgy tűnik, mintha e cikk szerzője saját vesszőparipáját erőltetné, amikor minden adandó alkalommal a *képépítés törvényszerűségeire* tereli a szót. De többek között Farkas István fejlődése is azt bizonyítja, mennyire döntő lehet korunk művésze számára, hogy ismerje a modern festészet konstruktív alapjait. A kubizmus teljesítménye, azaz a festészet alapelemeire, a felületre és a színre való visszabontása, majd ezen elemeknek új, nem illuzionisztikus-perspektivikus, hanem szellemi-konstruktív térrendet követő kombinálása a művészet történetében legalább olyan teremtő jelentőséggel bír, mint a középkori képszerkezetnek a természetes perspektíva általi felrobbantása. Farkas a húszas években Párizsban végigdolgozta magát a kubizmus konstruktív iskoláján. Képeinek kifejezett feszültsége, időnként szinte támadó, a szemlélőt megragadó, sűrű plaszticitása, ugyanakkor hirtelen és mély, térbeli széthasadása, azaz a művek rémisztő vizionárius ereje ennek az iskolázottságnak köszönhető. Festményeinek szellemisége, amely alatt mifelénk gyakran csak valami finom érzélgősséget és szétfolyó hangulatiságot értenek, képein a leghevesebb, gyakran metszően valóságos eréllyé keményedik. Egyszerű, mert nem a konstruktív kötésből, a képfelületből szivárog, hanem e képfelület függőleges-vízszintes rendezett keretébe ízesül.

A képfelületnek ez a konstruktív valósága az 1931 és 1934 közötti képeken, különösen a *Vihar után* (Kat. sz. 31) és a *Vörös asztal* (Kat. sz. 2) című kompozíciókon még brutális nyíltsággal jelenik meg. A képi eszközök: csupasz festett felületek és széles, vehemens mozdulatokkal odavetett színfoltok (méregzöld, kénsárga, ibolya, vörösesbarna, fehér és fekete), amelyek disszonánsan, egymást marva és marcangolva ütköznek össze – a képnek ez a váza olyan szikár és átlátható, mint egy csontváz. Ezekben a képekben mégis monumentális erővel tárul elénk a kegyetlen és végzetes mélység, a gonosz és démoni víziója, amelyet Farkas István az ember és környezetének megjelenítésében felidéz.

Későbbi művein a képszerkezet nem ennyire könyörtelen, nem emlékeztet ilyen erősen egy csontig nyitva álló, lüktető sebre. A fény és a levegő finom fátylat borít a dolgokra, az ábrázolás még festőibb, lekerekítettebbnek tűnik, az előadásmód már nem olyan nyers, hanem simulékonyabb, helyenként még élvezetesnek is mondható. A művészi vízió semmivel sem kevésbé titokzatos vagy ijesztően mély, de érettebb, differenciáltabb és letisztultabb képi kultúra nyilvánul meg benne. Immár nem rideg temperát, hanem a gazdagabb és csillogóbb olajat használja. Az 1941-es kiállítás

² Farkas István festőművész kiállítása 1943. február 7–16. között került megrendezésre a Tamás Galériában. Kállai írásának eredeti címe: Kollektivausstellung Stefan Farkas Galerie Tamás. *Pester Lloyd*, 1943. február 22. esti kiadás, 6.

Farkas István: Vörös asztal, 1931. Fa, tempera, 115 x 145 cm,
KKJM, ltsz: 84.89 © Kecskeméti Katona József Múzeum

jelenleg is bemutatott művei is a fejlődésnek ezt a szakaszát képviselik (pl. kat. sz. 5, 7, 18). Az utolsó képeken még dúsabban bontakozik ki ez az érett festői szépség. Az álmok és történetek asszociatív szövevénye még sűrűbb, az ábrázolás térszerkezete még gazdagabbnak és sokoldalúbbnak tűnik. Farkas már a legkülönbözőbb regiszterekben képes játszani.

Az *Idegen nő* (kat. sz. 3) alakját bájos varázs és a színek lágy, álmos ragyogása veszi körül. A *Kompozíció I* (kat. sz. 1) ritkaságszámba menően ellentmondásos, egyrészt buján, húsosan virágzó, másrészt pusztítóan vad és sötét vízió. A *Levél* (kat. sz. 16) a legkevesebb ráfordítással, szinte eszköztelenül kivitelezett, ragyogóan világos felépítésű és finoman megfestett kép: fénytel teli harmónia, amely azonban az előtérben elhelyezett groteszk formájú, fantasztikus ülőbútorra történő utalással mögöttes, baljóslatú tartalmat is hordoz.

Farkas István új műveiből még továbbiakat is alaposabb vizsgálat alá vethetnénk, búcsúzóul azonban meg kell elégednünk a teljességükben is könnyed és levegősen megfestett, mégis szigorúan konstruktív, részben monumentális akvarellekre és nagyvonalú rajzokra való egyszerű utalással.

Hessky Orsolya fordítása